

відкриття українського університету та реформи виборчого права. Останнє було реалізоване у 1907 р., але містило щодо українців обмежувальні норми. Характерною рисою українського політичного руху Галичини був лібералізм, який, з одного боку, задовольняв національні вимоги, а з іншого – не викликав потреби розширення національно-територіальної автономії з боку імперської влади.

Список використаних джерел:

1. Баран А.В. Выборча кампанія у Галичині до австрійського парламенту у 1907 р.: перебіг та результати / А.В. Баран // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 16 (3). – С. 1–6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/250/271>.
2. Государственная Дума в России: сборник документов и материалов / сост. Ф.И. Калинин-чев. – М.: Госюриздат, 1957. – 646 с.
3. Історія держави і права України [Текст] : Хрестоматія / уклад. В.П. Самохвалов [та ін.] ; ред. О.О. Шевченко. – К. : Вентурі, 1996. – 224 с.
4. Конституційний закон про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхсраті 1867 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://constituanta.blogspot.com/2011/08/1867.html>.
5. Михальський Ю.В. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ століття (1902–1914) / Ю.В. Михальський. – Львів: Каменяр, 2002. – 166 с.
6. Міхновський М. Самостійна Україна. Програма Револьюційної Української партії із 1900 року / Вступ В. Шаяна. – Лондон, 1967. – 32 с.
7. Смолянников С. До сторіччя утворення української думської громади / С. Смолянников // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1. – С. 83–88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_1/visnik_st_18.pdf.
8. Українська державність у ХХ столітті : історико-політологічний аналіз. – К. : Політична думка, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrxx/r15.htm>.

УДК 340.15

СИМОНОВИЧ Д.В.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УГОДИ
ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У статті розглянуто питання правового регулювання угоди про примирення в кримінальному провадженні, що є втіленням концепції відновлюваного правосуддя та покликано сприяти врегулюванню соціального конфлікту та досягненню консенсусу між сторонами.

Ключові слова: угода, примирення, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений.

В статье рассмотрены вопросы правового регулирования соглашения о примирении в уголовном производстве, что является воплощением концепции восстановительного правосудия и призвано способствовать урегулированию социального конфликта и достижению консенсуса между сторонами.

Ключевые слова: соглашение, примирение, потерпевший, подозреваемый, обвиняемый.

© СИМОНОВИЧ Д.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки слідчих (Харківський національний університет внутрішніх справ)

The article deals with the issues of legal regulation of the agreement on reconciliation in criminal proceedings, which is the embodiment of the concept of restorative justice and is intended to contribute to the resolution of social conflict and the achievement of consensus between the parties.

Key words: *agreement, reconciliation, victim, suspect, accused.*

Вступ. Процес демократизації українського суспільства впливає на зміст законодавчих конструкцій, і, відповідно, на якісне оновлення окремих інститутів і галузей права. Одним зі шляхів реформування наявної законодавчої бази є запровадження спрощеного та прискореного здійснення кримінального провадження. З прийняттям у 2012 р. КПК України з'явився принципово новий інститут кримінального процесуального права – кримінальне провадження на підставі угод. Введення цього інституту стало абсолютною новелою вітчизняного кримінального процесуального законодавства. Інститут угод є втіленням концепції відновлювального правосуддя, який покликаний сприяти врегулюванню соціального конфлікту та досягненню консенсусу між сторонами. Одним із видів угод є угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим.

Питання щодо правового регулювання угоди про примирення в кримінальному провадженні розглянуто у роботах С.В. Бехтера, І.О. Гамалія, Л.В. Головка, Ю.М. Грошевого, М.П. Дубовика, К.І. Крамаренка, А.В. Лапкіна, Л.М. Лобойка, О.О. Ніколаєва, Р.В. Новака, П.В. Прилуцького, О.Є. Соловійової, І.А. Тітко, В.М. Тертишника, Г.Є. Тюріна, О.Г. Шило та інших вчених. Утім, незважаючи на наукову дослідженість інституту угоди про примирення, нині залишаються окремі питання, які неоднозначно вирішуються на практиці під час здійснення провадження на підставі угоди про примирення та потребують наукового аналізу.

Результати дослідження. Відповідно до ч. 3 ст. 469 КПК України, цей вид угоди може бути укладений: 1) у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості; 2) у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Тобто законодавець передбачив, що угода про примирення не може бути укладена у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, а також у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи.

Під час укладання угоди про примирення варто врахувати позицію Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, яка виражена у Листі від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 [1]. Так, суд звертає увагу, що угода про примирення може бути укладена тільки у випадках, коли кримінальне правопорушення завдає шкоди приватним інтересам (інтересам фізичної особи) та/або майновим інтересам юридичної особи, тобто лише щодо діянь, які посягають на приватні інтереси та не зачіпають значною мірою публічних інтересів. У злочинах, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси (зокрема немайнові), а спричинена конкретним фізичним чи юридичним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, укладення угоди про примирення не допускається.

Суб'єктами ініціювання угоди про примирення є потерпілий, підозрюваний чи обвинувачений (ч. 1 ст. 469 КПК України). Варто зазначити, що зміна процесуального статусу особи з підозрюваного на обвинуваченого відбувається в момент передання обвинувального акта до суду. Тобто угоду про примирення потерпілий має право укласти або з підозрюваним (під час досудового розслідування), або з обвинуваченим (під час судового провадження до виходу суду до нарадчої кімнати з метою ухвалення вироку).

Угода про примирення також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. У такому разі угода укладається за участю законних представників і захисників неповнолітніх. При цьому, якщо неповнолітній досяг шістнадцятирічного віку, він має право укладати угоду про примирення самостійно, але за наявності згоди його законного представника. Якщо ж неповнолітній не досяг 16 років, угоду про примирення за його згодою укладає законний представник неповнолітнього. Про надання згоди неповнолітнім, його законним представником у наведених вище випадках обов'язково має бути зазначено в угоді про примирення.

Новелою чинного процесуального законодавства стало те, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть укладати потерпілі, підозрювані чи обвинувачені як самостійно, так і за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження. Єдиним обмеженням щодо ведення подібних переговорів є заборона брати в них участь слідчому, прокуророві

або судді. У ч. 1 ст. 469 КПК України встановлена пряма заборона для слідчого, прокурора або судді допомогти потерпілому та підозрюваному чи обвинуваченому досягти домовленості під час укладання угоди про примирення. Проте в науковій літературі вказується, що до цієї процедури можуть долучатися прокурори і це не буде порушенням принципу публічності, оскільки він не буде виступати на боці однієї зі сторін, а буде третьою стороною, яка допомагатиме вирішувати конфлікт [2]. В інших наукових джерелах вказується, що ця угода є позитивним явищем і принцип презумпції невинуватості не порушується, оскільки угода доходить до суду і тільки суд має її затвердити. До цього часу вона не має юридичної сили і, відповідно, особа ще не є винуватою [3, с. 13]. Не можемо погодитись із такою позицією, оскільки слідчий та прокурор є представниками сторони обвинувачення й на них покладена інша функція. Тому слідчий, прокурор не має допомагати консультаціями як потерпілому, так і підозрюваному, обвинуваченому під час складання проекту угоди про примирення.

Останнім часом деякі науковці пропонують доповнити кримінальне процесуальне законодавство нормою, яка б регулювала питання щодо обов'язкового залучення захисника під час укладання угоди про примирення. Інші вважають, що у разі укладання угоди доречною б була участь як захисника, так і медіатора. Вважаємо такі пропозиції дискусійними. Захисник є особою, яка представляє інтереси однієї сторони угоди, а саме підозрюваного чи обвинувачення. Під час же укладання угоди про примирення необхідна участь незалежної особи, так би мовити «третьої особи», яка допоможе досягти домовленості у питаннях щодо строку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або у визначенні дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання тощо.

Відповідно до положень чинного законодавства, під час укладання угоди про примирення може залучатися «інша особа, погоджена сторонами кримінального провадження» (ч. 1 ст. 469 КПК України). Проблему участі осіб, які допомагають сторонам кримінального провадження досягти домовленості під час укладання угоди, вчені-процесуалісти пов'язують із запровадженням інституту медіації. Варто зазначити, що більшість науковців вважають, що такий інститут є найперспективнішою формою альтернативного врегулювання кримінально-правових конфліктів [4, с. 25; 5, с. 230–233]. Проблема запровадження медіації присвячено науковій праці різних вчених. Медіація (відновне правосуддя) як альтернативний спосіб вирішення спорів широко застосовується в усьому світі, насамперед, у США, Фінляндії, Німеччині, Польщі, Австралії тощо.

У Рекомендації № R (99)19 від 15 вересня 1999 р. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, йдеться про використання медіації у кримінальних справах як гнучкого, всеохоплюючого, спрямованого на вирішення проблем доповнення або як альтернативи традиційному судовому розгляду [6]. У Рекомендації № R (99) 19 розкрита правова основа для її запровадження, зокрема наголошено, що законодавство має сприяти розвитку медіації у кримінальних справах. Із метою виконання зазначених вимог та запровадження інституту медіації в Україні було розроблено та подано на розгляд Верховній Раді проект Закону «Про медіацію» від 17.12.2015 р. № 3665 [7]. У законодавстві України нині статус особи, яка допомагає сторонам кримінального провадження досягти домовленості під час укладання угоди (медіаторів), не визначений, хоча в науковій літературі вже неодноразово висловлювались пропозиції щодо переліку вимог до професійного рівня такої особи (медіатора) [8, с. 10].

Одним із проблемних моментів, які виникають під час складання угоди, є визначення покарання, що мають узгодити сторони. Зрозуміло, що ні у кримінальному, ні у кримінальному процесуальному законі не визначено окремі підстави та межі для зменшення покарання у зв'язку з укладенням угоди у провадженні. Проте аналіз кримінальних проваджень на підставі угод свідчить про те, що на практиці допускаються помилки саме у визначенні покарання, а саме: строк покарання за незакінчений злочин перевищує максимально встановлену законом межу; безпідставно узгоджується міра покарання менша, ніж передбачено санкцією статті КК України, або взагалі санкцією не передбачена; призначення покарання із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України узгоджується без будь-якого посилення на обставини, що пом'якшують покарання, та мотиви прийняття такого рішення; не вирішується питання про узгодження обов'язкового додаткового покарання тощо. Разом із тим варто враховувати, що положення Кримінального кодексу України передбачають, що домовленості сторін угоди під час узгодження покарання не мають виходити за межі загальних засад призначення покарання, встановлених законом України про кримінальну відповідальність.

Ще одним моментом, на який варто звернути увагу, є питання про строк відшкодування шкоди потерпілому у разі укладання угоди та правові наслідки невиконання такого відшкодування. Якщо підозрюваний (обвинувачений) відшкодовує шкоду грошима, варто визначити її розмір у грошовому еквіваленті. В угоді також може бути зазначено обов'язок відшкодовувати шкоду помісячно (наприклад, якщо ушкоджено здоров'я потерпілого). У цьому разі можна передбачити відповідні платежі до суттєвого поліпшення здоров'я потерпілого або до його повного одужання. Правильною є позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, викладена в ухвалі від 11.04.2013 р. у справі № 5-2008км13, де зазначено: «Закон не вимагає, щоб таке відшкодування або усунення шкоди було здійснено у повному обсязі. Важливо, щоб винним були задоволені претензії потерпілого. Так, задоволення матеріальних претензій може мати місце і частками протягом періоду часу, визначеного сторонами». У ст. 476 КПК України встановлені загальні наслідки невиконання угоди, у тому числі, якщо сплинув строк відшкодування шкоди або вчинення дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, а підозрюваний чи обвинувачений не задовольнив вимог потерпілого. У такому разі потерпілий має право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Таке клопотання може бути подано протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за скоєння відповідного кримінального правопорушення. Якщо потерпілий доведе, що засуджений не виконав угоду, зокрема не відшкодував шкоду повністю або частково, суд скасовує вирок, яким була затверджена угода про примирення.

Висновки. З урахуванням вищевказаного можна зробити висновок, що нормативно-правової бази для медіації в кримінальному судочинстві України нині ще немає, але певне підґрунтя для цього є. Тому з метою удосконалення чинного законодавства, зокрема визначення процесу медіації, статусу медіатора, вважаємо необхідним прийняття Закону України «Про медіацію». На нашу думку, у чинному кримінальному процесуальному законі необхідно чітко передбачити повноваження медіатора під час укладання угоди про примирення.

Список використаних джерел:

1. Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 р. № 223–1679/0/4–12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод»: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223–558/0/4–13 // Закон і Бізнес. – 2013. – № 16.
2. Лапкін А.В. Участь прокурора в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/62776/58260>.
3. Дьомін Ю.М. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування / Ю.М. Дьомін // Вісник національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 11–19.
4. Фрич В. Медіація (примирення) як альтернатива судовому розгляду кримінальних проваджень / В. Фрич, О. Комарницька // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 24–26.
5. Тюрін Г.Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод [монографія] / Г.Є. Тюрін. – Х. : Право, 2015. – 288 с.
6. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам–членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15.09.1999 р. / Міжнародний документ від 15.09.1999 р. № R(99)19 // Адвокат. – 2007. – № 7.
7. Про медіацію : проект Закону України від 17.12.2015 р. № 3665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9.
8. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Р.В. Новак. – Харків, 2015. – 214 с.